

PREGLED DOSEDANJIH (SLOVENSКИH) SOCIOLOŠKIH RAZISKAV O SLOVENSКИ IZSELJENSKI PROBLEMATIKI V EVROPI OD LETA 1945 DALJE*

M a r i n a L u k š i č - H a c i n

V povojnem obdobju je bila večina slovenskih socioloških raziskav o slovenskih izseljencih izpeljana v okviru Raziskovalnega inštituta FSPN. Prva vprašanja o slovenskih izseljencih se sicer pojavijo znotraj vprašalnikov SSM leta 1968, a rezultati govorijo le o odnosu Slovencev do teh problemov. Šele pozneje, v sedemdesetih letih, se je začela sistematična obravnava omenjene tematike. Rezultat tega dela je bil večletni projekt, v njegovem okviru so nastale številne raziskave, o katerih smo govorili.

Sam projekt se je začel in bil publiciran v letu 1973. pod naslovom Slovenski delavci v ZR Nemčiji. Sociološki vidiki emigracije, vključevanja v imigrantsko družbo ter vračanje v domovino.¹ V njem najdemo načrt za delo, ki je potekalo več kot deset let. Med drugim so tu predstavljeni cilji in motivi² raziskav ter oris modela³, vzorca in populacije⁴.

Osnovni model zajema tri modele:

1. Strukturalni model⁵, ki je zasnovan z vidika strukture dveh družbenih sistemov. Njegov cilj je raziskati procese menjanja položaja skupin z določenimi interesi v stratifikacijskih sistemih obeh družb glede na institucionalni sistem in legitimiranje teh družb. Model zajema tri podsisteme (subsisteme): socializacijski (primarna, sekundarna in terciarna socializacija), institucionalni (determinira posameznika v delovni, politični in ekonomski hierarhiji družbe) in sankcijski (dimenzije sankcij za doseganje mest v institucijah).

2. Model teorije odločanja⁶, ki izhaja iz predpostavke, da je emigracija rezultat več tipov odločitev - osebne, vodilnih skupin v obeh sistemih, opredeljene z razredno, slojno, družinsko in etnično pripadnostjo emigranta.

3. Pomenski model⁷, ki skuša razložiti zgoraj omenjene tipe odločitev z vidika "socialne konstrukcije realitete"⁸ teh skupin.

Slednje danes bolj poznamo pod pojmom družbena konstrukcija realnosti. Na tej osnovi skuša model ločiti pomen določenih tipičnih situacij za migranta in za "mentalni prostor", zaradi katerega se je odločil za neko ravnanje

Vzorec in populacija naj bi bila prilagojena zahtevam omenjenih modelov. Pri tem pa naletimo na problem: zaradi pomanjkljivega oziroma nepopolnega seznama⁹ ljudi, ki so odšli na delo v tujino oziroma so se izselili, ni možen reprezentativni vzorec. Načrtovalci so se tako odločili za "snow-ball" izbor. Poleg omenjenega bi poudarila, da najdemo v projektu prostorsko razporeditev delavcev iz SR Slovenije po mestih v ZRN.¹⁰

Še istega leta (1973) je bilo publicirano delo o teoretskih izhodiščih za sociološko raziskovanje migracij.¹¹ Tu najdemo teoretsko pojasnitev osnovnih pojmov, ki se nujno pojavijo pri raziskavah o izseljencih oziroma mednarodnih migracijah, tipologijo migracij in razčlenitev:

1. motivov in vzrokov migracij ter ukrepov za omejevanje migracij,

2. migracijskih procesov, kot so selekcija, adaptacija, akomodacija, asimilacija (jezikovna akulturacija, strukturalna asimilacija, amalgamacija, identifikacijska asimilacija, naturalizacija, integracija);

3. socialnih problemov imigrantov in odnosov med imigrantskimi skupnostmi in imigrantsko družbo. Sem sodijo, naj omenim le nekaj problemov, etnična stratifikacija, socialni status, delovni pogoji, poklicna in etnična mobilnost, . . . ;

4. posledic emigracij za emigrantsko in imigrantsko družbo;

5. pojavov socialne dezorganizacije, kot so diskriminacija, segregacija, predsodki, stereotipi, anomija, alienacija, . . .

To delo je nastavek za nadaljnje delo istega avtorja. Že leta 1974 je namreč objavljeno veliko obširnejše delo z naslovom Sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi.¹² Delo daje podrobno analizo vseh relevantnih pojmov, ki se pojavljajo v socioloških raziskavah o migracijah. Čez enajst let je izšla knjiga Mednarodne migracije¹³, ki predstavlja nadaljevanje dela na terminološkem področju ter analizo samih družbenih problemov, ki se pojavljajo ob mednarodnih migracijah. 1973. leta sta bili izdani tudi dve bibliografiji. Prva je bila bibliografija tujih del¹⁴, ki so se nanašala na migracijsko problematiko. V njej najdemo podatke o knjigah, brošurah, neobjavljenih rokopisih, člankih, strokovnih revijah in

časopisih ter podatke o že izvedenih migracijskih raziskavah. Bibliografija zajema več jezikovnih področij: nemško, angleško, francosko, italijansko, špansko in ostalo (v rubriko ostalo so vključena tudi jugoslovanska dela). Pregled literature je narejen do leta 1973.

Druga bibliografija¹⁵ nudi pregled slovenskih in srbohrvaških tekstov. Prvi del vsebuje slovenska dela predvsem članke iz dnevnikov, tednikov, revij in strokovnih publikacij. V tem delu so tudi članki, ki so izšli v listih izseljencev v ZDA ali drugod. Drugi, srbohrvaški del, pa zajema predvsem knjige.

V pripravljala dela na analizo položaja slovenskih delavcev v ZRN, ki so potekala leta 1973, poleg omenjenega projekta, teoretskih izhodišč in bibliografij sodijo še informacije o najvažnejših rezultatih raziskave o tujih delavcih v ZRN, ki jo je spomladi 1972 leta izvedla Bundesanstalt für Arbeit.¹⁶ Raziskava je zajela vse tuje delavce v ZRN in tako tudi Jugoslovane. Vendar pa v rezultatih ni upoštevana nacionalna struktura jugoslovanskih delavcev. Vsi so upoštevani le po državljanstvu. Zaradi tega so dobljeni rezultati lahko le orientacijska informacija, ki brez dodatnih informacij o jugoslovanskih izseljencih kaj malo pove o slovenskih izseljencih oziroma emigrantih.

Vse ostale sociološke raziskave, ki so bile izpeljane in se nanašajo na slovenske izseljence, lahko razdelimo v štiri skupine:

1. skupino tvorijo raziskave¹⁷, ki govorijo o življenju Slovencev v ZRN. Leta 1973 je bila narejena prva analiza po modelu, ki je bil opisan pri predstavitvi projekta, analiza jugoslovanskih delavcev v Stuttgartu in okolici.¹⁸ Poleg informacije o tej raziskavi najdemo še analizo vračanja naših delavcev iz tujine za obdobje 1971-73.

1975. leta je bilo izdano poročilo o analizi položaja naših delavcev v ZRN.¹⁹ Anketa, po kateri je bila izvedena raziskava, je bila opravljena istega leta. V anketi je bilo zajetih 945 polnoletnih Slovencev na delu v tujini.²⁰ V poročilu najdemo opis socialno-demografskih karakteristik raziskovalne skupine (spol, kvalifikacija pred odhodom, zakonski stan, migracijski staž, namen o vrnitvi,...) in informacije o situaciji ob odhodu (motivi, viri informacij, potrebni za odhod, vplivi na odločitev o odhodu, urejanje formalnosti,...). Zanimivo je, da je kar polovica naših ljudi vzpostavila vse stike po osebni, torej neformalni liniji,²² 70 odstotkov anketiranih je bilo doma zaposlenih²³ in 60 odstotkov ljudi je

bilo zadovoljnih s svojim stanovanjem.²⁴ Iz dobljenih rezultatov²¹ vidimo, da je večina ostala v tujini dalj časa, kot je v začetku nameravala. Kar samo se postavi vprašanje, ki smo ga že nekajkrat slišali, ali morda nismo priča nastajanju nove generacije slovenskih izseljencev. Ostali del analize se nanaša na temeljne družbene procese, v katere so vključeni naši izseljenci - medetnični odnosi in stereotipi, odnos do sistema množičnega komuniciranja, religioznost in verske aktivnosti, konjuktivni in disjunktivni procesi. Ta del kaže na dejstvo, da so se Slovenci dobro prilagodili in da so se vključili v procese adaptacije v delovnem okolju, v privatnem življenju pa ohranjajo vrednote izvirne družbe.²⁶

1975. leta so bili izdani osnovni rezultati in šifrirna knjiga raziskave Slovenci v ZRN.²⁶

Zadnja raziskava, ki bi jo uvrstila v to skupino, primerja dejansko in perceptivno napredovanje ob delu med Slovenijo in ZRN.²⁷

2. skupina raziskav predstavlja položaj Slovencev, ki so se vrnili domov iz ZRN. O tej tematiki so objavljeni sumarni podatki ankete med povratniki²⁸ in tudi analize²⁹, narejene na osnovi teh podatkov. Opravljene so tudi primerjave³⁰ rezultatov, dobljenih na populaciji delavcev v ZRN, z rezultati, ki so bili dobljeni v populaciji emigrantov v vseh že prej omenjenih družbenih relacijah.

Analizo, narejeno na osnovi prvih dveh skupnih raziskav, ki se medsebojno dopolnjujeta in tvorita zaključen krog, najdemo v delu Slovenski radnici v SR Nemačkoj. Sociološki i politološki vidici emigriranja i vračanja.³¹

V 3. skupino sodijo raziskave o specifični problematiki izseljencev iz Pomurja. Tu najdemo zgodovinski prikaz izseljevanja iz Pomurja³², podatke o delavcih v tujini, ki so prišli iz Pomurja³³, dokumentacijo o razvoju Pomurja s posebnim poudarkom na zaposlovanju in izseljevanju³⁴ ter analizo vračanja pomurskih delavcev iz tujine in njihovo vključevanje v domače okolje.³⁵

V 4. skupino sem uvrstila ostale raziskave. Najprej omenimo delo z naslovom Organiziranje zunanje migracije Slovencev v obdobju 1965-1975..³⁶ Za to delo je bil usodnega pomena problem, o katerem smo že govorili, to je pomanjkljivost in netočnost podatkov o slovenskem izseljevanju. Avtor je ta problem skušal rešiti s

primerjavo podatkov v različnih virih, vendar njihova točnost kljub temu ni zagotovljena.

Delo je analiza selitev Slovencev po 2. svetovni vojni, v ospredju pa je predvsem obdobje od 1965 do 1975, ki ga avtor poimenuje kot obdobje organiziranega izseljevanja. V raziskavi najdemo številčni pregled jugoslovanskih izseljencev po svetu, pozneje pa tudi podatke o slovenskih delavcih na začasnem delu v tujini. Podan je pregled meddržavnih sporazumov o zaposlovanju, ki jih je Jugoslavija sklenila od 1967 do 1971. Narejena je analiza vzrokov za zunanje selitve v povojnem obdobju. Temu sledi analiza izseljevanja po posameznih strukturah: po regijah, po stopnjah strokovne usposobljenosti, po državah, v katere so se priseljevali, in po kvalifikacijski strukturi v Sloveniji. Na koncu je narejena še analiza posledic izseljevanja.

1985. leta sta bili narejeni raziskavi Remigracije v kriznih razmerah³⁷ in Spremembe mednarodnih evropskih migracij.³⁸ Sledi jima raziskava z naslovom Etnične avtohtone in imigrantske manjšine, kjer je avtor dr. Peter Klinar iskal podobnosti in razlike med narodno manjšino in imigrantsko skupnostjo. Isti avtor je 1988. leta objavil delo z naslovom Z adaptacijsko akulturacijo k integraciji II. generacije imigrantov v sodobne postindustrijske družbe, ki se ukvarja s sodobnimi vprašanji izseljevanja.

Poleg opisanih raziskav omenimo tudi raziskave SJM, kjer se od časa do časa pojavljajo posamezna vprašanja o odnosu naših ljudi do izseljencev.

Prvič zasledimo takšna vprašanja v Slovenskem javnem mnenju za leto 1968. Žal se ista vprašanja niso pojavljala skozi daljše obdobje in tako ne moremo dobiti neke vrste mini longitudinalne študije o odnosu naših ljudi do problematike slovenskih izseljencev. Sicer se nekatera vprašanja ponavljajo, a le dvakrat, največ trikrat, kar je za tovrstne študije premalo.

Analiza podatkov Slovenskega javnega mnenja za obdobje 1968-73 je objavljena kot zaključni del poročila o jugoslovanskih delavcih v Stuttgartu in okolici.⁴⁰ V letih 1973-87 se tovrstna vprašanja niso pojavljala. V letih 1987 in 1988 so v vprašalniku Slovenskega javnega mnenja spet postavljena vprašanja o odnosu anketirancev do izseljenske problematike. Dobljene rezultate analizira dr. Peter Klinar v članku Zamisli o sodelovanju med Slovenci in njihovimi potomci v matici in tujini, ki je izšel v zborniku Dve domovini.⁴¹

ZAKLJUČEK

Predstavljeni pregled slovenskih socioloških raziskav o slovenskih izseljencih je zgolj začetek urejanja in pregledovanja gradiva s to problematiko za vsa znanstvena področja, kar si je za eno izmed osnovnih nalog zadal Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU. Dejstvo je, da je v našem prostoru premalo pregleda nad tem, kaj vse je bilo o problematiki slovenskih izseljencev narejenega. Le pregledno in sistematično raziskovanje nekega problemskega sklopa daje zagotovilo, da se delo ne podvaja, temveč dopolnjuje in da opravljeno delo dejansko pokriva nova, še neraziskana področja.

OPOMBE

- * Prispevek na okrogli mizi Načini in perspektive sodelovanja Slovencev doma in po svetu na Otočcu, julij 1990.
- 1 Stane Saksida, Peter Klinar, Silva Mežnarič, Sergej Švara: Projekt Slovenski delavci v ZRN, sociološki vidiki emigracije, vključevanja v imigrantsko družbo ter vračanja v domovino, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana, junij 1973.
  - 2 Prav tam, str. 6.
  - 3 Prav tam, str. 14.
  - 4 Prav tam, str. 63.
  - 5 Prav tam, str. 14.
  - 6 Prav tam, str. 15.
  - 7 Prav tam, str. 16.
  - 8 Prav tam, str. 16.
  - 9 "Nobena institucija ali organizacija v Sloveniji (in tudi ne v ZRN) nima kompletnega in tekočega pregleda populacije delavcev iz Slovenije v ZR Nemčiji." Psto tam, str. 92.
  - 10 Prav tam, str. 96.
  - 11 Peter Klinar: Nekaj teoretičnih izhodišč za sociološko raziskovanje migracij, FSPN Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana, maj 1973.
  - 12 Peter Klinar: Sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi, FSPN Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1974.
  - 13 Peter Klinar: Mednarodne migracije, Obzorje, Maribor 1976.
  - 14 Silva Mežnarič, Sergej Švara: Bibliografija tuje literature v zvezi z raziskavo o socioloških aspektih zaposlovanja delavcev v ZR Nemčiji, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.
  - 15 Niko Toš: Bibliografija slovenskih in srbohrvaških tekstov o migraciji.

- FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.
- 16 Niko Toš, Peter Klinar, Stane Saksida in drugi: Tuji delavci v ZR Nemčiji - dokumentacija, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.
  - 17 Te raziskave so: - Peter Klinar, Silva Meznarič, Sergej Švara, Niko Toš: Slovenci v Nemčiji - prvo poročilo, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1975. - Niko Toš, Peter Klinar, Silva Meznarič in ostali: Slovenci v ZR Nemčiji - osnovni rezultati in šifrirna knjiga, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1975. - Niko Toš, F. Stare: Jugoslovanski delavci v Stuttgartu in okolici - Empirična dokumentacija o slovenskih delavcih v tujini, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973. - Matjaž Hanžek: Slovenski delavci v ZR Nemčiji - Primerjava dejanskega in perceptivnega napredovanja, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana, 1976.
  - 18 Niko Toš, F. Stare: Jugoslovanski delavci v Stuttgartu in okolici - Empirična dokumentacija o slovenskih delavcih v tujini, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.
  - 19 P. Klinar, S. Meznarič, S. Švara, N. Toš: Slovenci v Nemčiji - prvo poročilo, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1975.
  - 20 Prav tam, str. 6.
  - 21 Prav tam, str. 19.
  - 22 Prav tam, str. 29.
  - 23 Prav tam, str. 34.
  - 24 Prav tam, str. 35.
  - 25 Prav tam, str. 37.
  - 26 N. Toš, P. Klinar, S. Meznarič in ostali: Slovenci v ZR Nemčiji - Osnovni rezultati in šifrirna knjiga, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1975.
  - 27 Matjaž Hanžek: Slovenski delavci v ZR Nemčiji - Primerjava dejanskega in perceptivnega napredovanja, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1976.
  - 28 S. Švara, N. Toš, S. Meznarič: Slovenci po povratku iz ZR Nemčije, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1977.
  - 29 P. Klinar, S. Meznarič, S. Švara, N. Toš: Slovenci po povratku iz ZR Nemčije - prvo poročilo, RI FSPN Ljubljana 1977 in P. Klinar, S. Švara, S. Meznarič: Slovenci po povratku iz ZR Nemčije - drugo poročilo, RI FSPN, Ljubljana 1978.
  - 30 P. Klinar, S. Meznarič, S. Švara: Slovenci po povratku iz ZR Nemčije - prvo poročilo, RI FSPN, Ljubljana 1977.
  - 31 N. Toš, P. Klinar, S. Meznarič: Slovenski radnici u ZR Nemčakoj - Sociološki i politološki vidici emigriranja i vraćanja, RI FSPN, Ljubljana 1987.
  - 32 Kavaš Alojz, Kolenc Janez, Kramberger Tone, Žižek Franc: Premiki delovne sile h kapitalu - vzroki z nasprotnim učinkom, FSPN, Ljubljana 1979.

- 33 Podatki o delavcih iz Pomurja v tujini, RI FSPN, Ljubljana 1981, in Osnovni podatki iz vprašalnikov Pomurci v ZRN in Pomurski delavci po povratku iz ZRN, RI FSPN, Ljubljana 1981.
- 34 Dokumentacija o razvoju Pomurja s posebnim ozirom na zaposlovanje in migracije, RI FSPN, Ljubljana 1980.
- 35 Ivanka Klopčič-Cesar: Vračanje pomurskih delavcev iz tujine in njihovo vključevanje v domače okolje, RI FSPN, Ljubljana 1977.
- 36 Franci Stare: Organiziranje zunanje migracije Slovencev, RI FSPN, Ljubljana 1977.
- 37 Peter Klinar: Remigracije v kriznih razmerah, RI FSPN, Ljubljana, 1985.
- 38 Peter Klinar: Spremembe mednarodnih evropskih migracij, RI FSPN, Ljubljana 1985.
- 39 Peter Klinar: Etnične avtohtone in imigrantske manjšine, RI FSPN, Ljubljana 1986.
- 40 Niko Toš, F. Stare: Jugoslovanski delavci v Stuttgartu in okolici - Empirična dokumentacija o slovenskih delavcih v tujini, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.
- 41 Peter Klinar: Zamisli o sodelovanju med Slovenci in njihovimi potomci v matici in tujini, Dve domovini, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana 1990, str. 319.

BIBLIOGRAFIJA

Stane Saksida, Peter Klinar, Silva Mežnarić, Sergej Švara: Projekt Slovenski delavci v ZRN. Sociološki vidiki emigracije, vključevanja v imigrantsko družbo ter vračanje v domovino, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana, junij 1973.

Peter Klinar: Nekaj teoretičnih izhodišč za sociološko raziskovanje migracij, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.

Silva Mežnarić, Sergej Švara: Bibliografija tuje literature v zvezi z raziskavo o socioloških aspektih zaposlovanja delavcev v ZR Nemčiji, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.

Niko Toš: Bibliografija slovenskih in srbohrvaških tekstov o migraciji, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.

Niko Toš, F. Stare: Jugoslovanski delavci v Stuttgartu in okolici - Empirična dokumentacija o slovenskih delavcih v tujini, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.

Niko Toš, Peter Klinar, Stane Saksida in drugi: Tuji delavci v ZR Nemčiji - dokumentacija, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.

Peter Klinar: Sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1974.

Peter Klinar, Silva Mežnarič, Sergej Švara, Niko Toš: Slovenci v Nemčiji - prvo poročilo, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1975.

Niko Toš, Peter Klinar, Silva Mežnarič in ostali: Slovenci v ZR Nemčiji - osnovni rezultati in šifrirna knjiga, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1975.

Peter Klinar: Mednarodne migracije, Obzorje, Maribor 1976.

Matjaž Hanžek: Slovenski delavci v ZR Nemčiji - primerjava dejanskega in perceptivnega napredovanja, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1976.

S. Švara, N. Toš, S. Mežnarič: Slovenci po povratku iz ZR Nemčije, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1977.

S. Švara, N. Toš, S. Mežnarič: Slovenci po povratku iz ZR Nemčije - prvo poročilo, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1977.

Franci Stare: Organiziranje zunanje migracije Slovencev, RI FSPN, Ljubljana 1977.

Ivanka Klopčič-Cesar: Vračanje pomurskih delavcev iz tujine in njihovo vključevanje v domače okolje, RI FSPN, Ljubljana 1977.

P. Klinar, S. Švara, S. Mežnarič: Slovenci po povratku iz ZR Nemčije - drugo poročilo, RI FSPN, Ljubljana 1978.

Sergej Švara, Ivanka Cesar-Klopčič, Niko Toš: Gradivo za mednarodni projekt (OECD) - eksperimentalni programi za vračanje delavcev, RI FSPN, Ljubljana 1978.

N. Toš, P. Klinar, S. Mežnarič: Slovenski radnici u SR Nemačkoj Sociološki i politološki vidici emigriranja i vračanja, RI FSPN, Ljubljana 1978.

Kavaš Alojz, Kolenc Janez, Kramberger Tone, Žižek Franc: Pomurje: Premiki delovne sile h kapitalu - vzroki z nasprotnimi učinki, RI FSPN, Ljubljana 1979.

Osnovni podatki iz vprašalnikov Pomurci v ZRN in Pomurski delavci po povratku iz ZRN, RI FSPN, Ljubljana 1981.

Podatki o delavcih iz Pomurja v tujini, RI FSPN, Ljubljana 1981.

Dokumentacija o razvoju Pomurja s posebnim ozirom na zaposlovanje in migracije, RI FSPN, Ljubljana 1981.

P. Klinar, N. Toš, F. Žižek: Pomurski migranti med dvema sistemoma, RI FSPN, Ljubljana 1982.

Peter Klinar: Remigracije v kriznih razmerah, RI FSPN, Ljubljana 1985.

Sonja Pirher: Sodobne mednarodne migracije in beg možganov, RI FSPN, Ljubljana 1985.

Peter Klinar: Spremembe mednarodnih evropskih migracij, RI FSPN, Ljubljana 1985.

Peter Klinar: Etnične avtohtone in imigrantske manjšine, RI FSPN, Ljubljana 1986.

Peter Klinar: Zamisli o sodelovanju med Slovenci in njihovimi potomci v matici in tujini, Dve domovini, št. 1, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana 1990, str. 319.

ABSTRACT

REVIEW OF (DOMESTIC) SOCIOLOGICAL STUDIES OF SLOVENE MIGRATION PROBLEMS IN EUROPE FROM 1945 ON

M a r i n a L u k š i č - H a c i n

The article gives a review of postwar Slovenia's sociological studies of Slovene migration in Europe. In the introductory part the author explains the model after which the majority of the studies were carried out within a long-term project developed by the FSPN Research Institute and relating primarily to the position of Slovene migration in the Federal Republic of Germany.

As presented, the model constitutes a preparatory phase segment of the long-term research project on Slovene migration. This phase also includes works on theoretical premises for sociological research into migration problems, two extensive bibliographies and a report on key data from a study of immigrant workers in FRG carried out by the Bundesanstalt für Arbeit in spring of 1972.

Other sociological studies of Slovene migration are classified into four groups:

- 1. Studies of the life of workers in FRG*
- 2. Studies of the position of Slovene returnees from FRG*
- 3. Studies of the specific problems of migration from Pomurje*
- 4. Studies including, among others: The Organization of Slovene Emigration in the 1965-1975 period, Re-emigration in Crisis Situations, Changes in International European Migrations, Autochthonous and Immigrant Ethnic Minorities, Through Adaptational Acculturation Towards Integration of the 2nd Generation of Immigrants Into Modern Post-Industrial Societies,*

as well as individual SJM studies which covered problems concerning the attitude of domestic Slovenes to Slovene emigration.

In the presentation of sociological studies, the author adopted an essentially problem-based approach.